

תדפיס

הוצאת הדפוס



הוצאת הדפוס

הוצאת הדפוס

הוצאת הדפוס

הוצאת הדפוס

במה לדברי הלכה מחשבה וחנוך
אביב תש"ל

הוצאת הדפוס

הוצאת הדפוס

רבי מנחם מנדל מברסלב
(מקוצק ועד ירושלים)

מאת

בצלאל לנדוי

תל-אביב, רח' לילינבלום 25 א, טל. 52637-8
בסאון „חוג ידידי המדרשה" בישראל

בבית מדרשה של פשיסחא לא ייחסו משקל רב לתורשה וליחוס. כל אחד חייב היה להעלות את עצמו ולא להסתמך על זכות אבות. יתר על כן, בר אבהן גדרש לעמול על מדרגותיו בכוחותיו העצמיים, ולא להפסיק בעמלו, שכן חייב היה תמיד להרים עיניו כלפי מעלה ולומר „מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי“¹.

דרך מיוחדת זו לחסידות פשיסחא גובשה ביתר שאת בחדרו של רבי מנחם מגדיל מקוצק, ממלא מקומו של הרבי ר' בונם, גדול תלמידיו של ה„יהודי הקדוש“ מפשיסחא. כל מי שהצטרף לחדר האדמו"ר הזקן מקוצק נדרש להשכיח את העבר ולהתחיל הכל מחדש, ולא כל אחד יכול היה לעמוד בעבודה כגון זו, אולם היא הנותנת: הדור הצעיר, שהתלהבות נעורים בערה בו, מצא את תיקונו בקוצק. אלפים התדפקו על אותה דלת סגורה, שמאחוריה ישב הרבי הזקן, וברגעים המועטים שיצא מחדרו הספיק להחריד את לבותיהם של שומעיו, ודברו נישא, כעל רוח סערה, לאלפים שישבו בעיירותיהם, ואזניהם היו קשובות לכל הגה היוצא מפיו².

לארץ הקדש הגיעה דרך מיוחדת זו לעבודת ה' ע"י ר' מעשיל מביאליסטוק, צעיר כבן שלשים ומעלה, שקיבל את דרכה של קוצק מפיו של החסיד ר' אלעזר מחשובי עיר מולדתו, בליובאוויטש כופף קומתו לפני האדמו"ר בעל „צמח צדק“ וקיבל תורה מפיו, בשיחותיו עם הרבי הראשון מגור, בעל „חידושי הרי"ם“, הוכחה גאונותו העצומה, ודרכי העבודה בנגלה ובנסתר, שסיגל אותם במשך ל"ד שנה בחו"ל, נתמזגו על ידו עם עלייתו לירושלם.

קוצק וירושלם שני עולמות הם לכאורה. לירושלם מסורת עתיקה שגובשה בין החומות, ואילו קוצק כולה התחדשות וחריגה מן השיגרה המקובלת והמוסכמת. זכות מיוחדת לו לר' מעשיל בנסיונו להכניס את רוח ההתחדשות וההתלהבות שמקורה בקוצק, גם בתנאיה המיוחדים של ירושלם.

בני עליה מגיעים לירושלם כדי לשקוד על קירוב הגאולה „לאקמא שכינתא מעפרא“ ולקרב קץ ישועה. לאחר שהגיע להכרה כי אחד האמצעים למטרה זו צריך להיות הצבת משמרות כהנים, לויים וישראלים, ללמודי הלכות קדשים במקום הקרוב ביותר להר הבית ולכותל המערבי, זכר למשמרות שהיו קיימים בזמן הבית, השקיע ר' מעשיל מאמצים עצומים בכוון זה, אולם לא איסתייעא מילתא. תכניתו של ר' מעשיל לא נתקבלה על דעת ראשי ומנהיגי העדה בירושלם, הוא נשאר יחיד ובודד ואיש לא בא לעזרתו, אך יותר משהצטער על אי קבלת הצעתו נשבר לבו בקרבו על עיכוב הגאולה, שנראתה לו כה קרובה.

בשנים הראשונות לאחר עלייתו לירושלם לא הבינו אותו ואת דרכו המופלאה, ורבות

1. על תולדות בית קוצק ודרכה המיוחדת ראה ספר עמוד האמת, בית קוצק, האריות שבחבורה, לר' יהודה ליב לוי, ירושלם תשי"ט (להלן — אריות), והיכל קוצק בעריכת ר' יחזקאל רוטנברג ור' משה שנפלד, הוצ' נצח, ת"א תשי"ט.

2. ראה בספר כחודו של מחס לר' אליהו כי טוב (מוקוטובסקי), ירושלים תשס"ו.

עמל עד שביצר את מעמדו. ר' מעשיל כתלמיד קוצק לא ידע פשרות, ומשהגיע לידי הכרה בדרכו, לא היסס להתמודד עם גדולים וטובים, ואף אם רבו המכשולים על דרכו. אמנם ברבות הימים הכירו כולם בגדולתו, בגאונותו ובצדקתו, אך סבל רב עבר עליו במשך שנים רבות, ובינתיים זקן האיש והגיע לשנות שיבה. שנות הנעורים עברו עליו בלהט המלחמה. בשעה שזכה להכרה כללית לא היו עוד כוחותיו עמו ולא ניתן לו לבצע את משאת נפשו, אולם מקומו הונצח בשורה הראשונה של גדולי ירושלים במאה האחרונה, ומאז ועד עתה, עשרות שנים לאחר פטירתו, זכור שמו בירושלים לתהילה.



עריסתו של ר' מעשיל עמדה בביאליסטוק, שם נולד ביום ד' כסלו תקצ"ד. אביו רבי צבי הירש מפרנסי קהילת ביאליסטוק, יחסן גדול היה, דור י"ב לשל"ה הקדוש. אמו בלומא לאה, אף היא נדיבת לב, רבת פעלים ורבת חסד.³

קהילת ביאליסטוק של הימים ההם מן הקהילות המעטירות והמפוארות ביותר. כשני שליש מתושביה יהודים, שהטביעו את חותמם על העיר, מרביתם בעלי יכולת וסוחרים, מהם בעלי צדקה, מהם שתורה וגדולה התאחדו על שלחנם, וכולם קובעי עתים לתורה.⁴ זכה ר' הירש לראות את בנו מעשיל עולה במעלות התורה והיראה, וגם בעיר זו, מלאה חכמים וסופרים, התבלט משחר ילדותו וניכרו בו סימני גדלות. שקוד היה הילד על לימודיו ועוסק בתורה, וכיון שחונן בתפיסה מהירה ובזכרון נפלא, רכש בקיאות בש"ס ובמפרשים הראשונים והאחרונים, ושמו יצא לתהלה על פני חוצות.

אף לשון למודים ניתנה לו, ובאחד הימים, כאשר הצאר ניקולאי קיסר רוסיה, ביקר בביאליסטוק גלוח ילד הפלא לאביו בראש המשלחת, שקיבלה בשערי העיר את פני הצאר והגישה לו לחם ומלח, בהתאם למסורת הנהוגה בקבלת פני השליטים. הילד מעשיל יושב ולומד יומם ולילה בבית אביו, לא חסר לו מאומה, והוא יכול להקדיש את כל זמנו לתורה, גדולי הלומדים בעיר מחפשים את קרבתו והם אוהבים להשתעשע איתו.

כאמור, היתה ביאליסטוק עיר של חכמים וסופרים. אלפי יהודים, שומרי תורה ומצוה, מילאו את בתי הכנסיות ובתי המדרשות, בולטת ביניהם דמותו של רבי אלעזר, שהיה מכונה „פיאוק“, מגדולי וחשובי חסידי קוצק.⁵

בביקורו הראשון של רבי אלעזר בקוצק כבר היה בגיל שבעים, אולם בהרגישו את עצמו דשן ורענן החל את חייו מחדש ברוחה של קוצק. אם יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, כל שכן האדם שעליו להתמודד עם היצר ולהכניעו, שהוא חייב לחדש כוחותיו

3. אריות עמ' 71. את ייחסו לגזע השל"ה מציין ר' מעשיל בעצמו בשער ספר פתיל תכלת, ירושלים תר"ן.

4. מתוך הספרו של ר' יוסף בר' יצחק אייזיק, רבה של קנישין (בספרו שער יוסף, חלק שני, חותם תכנית, דרוש העשירי), על אחד מגדולי ביאליסטוק. ראה פנקס ביאליסטוק לא. ש. הרשברג, ניו יורק תש"ט, עמ' 155—156, וראה גם המגיד, שנה שניה, גליון 28.

5. היכל קוצק ח"א, עמ' רצז. בפנקס ביאליסטוק (עמ' 310) מסופר שנמנה בין גדולי הלומדים והחריפים שבעיר, ושם מובא גם נוסח מצבתו „פ"נ איש צדיק וישר, ידיד ה' וידיד אנשים, ותמיד היה מתנהג בחסידות, י"א הרב החסיד רבי אלעזר במו"ה אברהם מסשעכנאוצי נה' ט' ניסן ש' תרל"א לפ"ק“.

בכל יום. שנותיו היו כבר ספורות, ולא שנים רבות יוכל להמשיך את עבודתו, אך על הצעירים, המה בני הנעורים, שעתידים לפניהם, להמשיך את עבודתו אחריו.

מעתה ראה ר' אלעזר את ייעודו לקרב את בני הנעורים בביאליסטוק לדרכה של חסידות קוצק. אם בגליציה ובפולין עצמה גברה ההתנגדות לדרך החסידות החדשה, שהתגבשה בפשיסחא ובקוצק, הרי בסביבתו הוא, ביאליסטוק, מקום שם לא היתה החסידות מושרשת בצבור, שקד ר' אלעזר לגייס את הצעירים לדגלה של קוצק, שהם ימשיכו את השרשרת, בעקבות בני הדור ההולך, הזקנים, העומדים לסיים את תפקידם וללכת בדרך כל הארץ.

ר' אלעזר חוזר לעיר מגוריו ועושה נפשות לתורת קוצק, הוא הוא שעלה על גג ביתו של רבו כדי להכריז „אין עוד מלבדו“. חסידים מוסיפים כי כשהביע הרבי הוקן מקוצק את משאלתו לרכוש שלוש מאות חסידים, שיחבשו קלחי כרוב לראשם, יחגרו חגורות קש ויעלו לראש חוצות, להכריז „אין עוד מלבדו“, לא התכוין אלא לר' אלעזר מביאליסטוק וחבריו, אנשי הסגולה, שהתלכדו מסביבו.⁶

בית כנסת בנוי עץ, רב מסורת, היה בביאליסטוק, שהוקם בשנות התישבותם של יהודים במקום ובו התפללו כמנהג אשכנז מימים ימימה. ר' אלעזר לא ראה צורך או הכרח להיאבק על שינוי הנוסח הנהוג בביהכ"נ מקדמת דנא, דבר שהיה עלול לגרום להתנגדות וכו', ועל כן הועיד בחצר ביתו חדר לתפילה וללימוד, והוא בית החסידים הראשון דקוצק בביאליסטוק. מרבית הימים היו בני החבורה בבית רבם בקוצק, או בדרכם אליו, ולא התפללו במנין זה, אלא בימים המועטים, שבהם שהו בבתייהם ועם משפחותיהם.⁷

קמעא קמעא הגיעו לביתו בני נוער שנפשם שאפה להתעלות בדרכי ה', ור' אלעזר מחנך אותם לשאת ברמה ובאומץ את דגלה של קוצק. בין המתקרבים לדרך זו מבני גילו, וכן צעירים ממנו כגון ר' אליהו מסוקולקה ועוד, אולם כאמור נשא ר' אלעזר את נפשו לדור העתיד. חסיד מבוגר שהיה בא לקוצק היו אומרים לו „שוב לביתך ושלה הנה את בניך ואת נכדיך“, ובוועיר אנפין נהג כך גם ר' אלעזר בפעילותו הרעיונית בעיר מגוריו.⁸

לבו של הנער מעשיל גמשך אף הוא לאותו מנין של חסידי קוצק בביאליסטוק. בחצר ביתו של ר' אלעזר. יושב היה הנער על עמודו בבית המדרש של הפרושים אך עיניו נשואות לשם... לדאבונו הגיעו לאזניו מפי מתנגדים וחסידים גם יחד, תלונות על חסידי קוצק, המאחרים את התפלה וכו' ודווקא, לשמע הדברים האלה, החלה להתגבש בקרב נפשו פנימה הערכה לחסידים אלה, שהשליכו את כל הבלי העולם הזה אחרי גוים, באותה שעה עדיין לא היה „בתוך הענינים“ אך הרגיש כי הם ראויים להוקרה רבה יותר משזכו לה. באחד הימים אף החליט לעמוד בעצמו על טיבם, ובשבת חרפית אחת יצא מבית המדרש רגליו נשאוהו עד לקרבת ביתו של ר' אלעזר, ודרך החלון שבחצר הציץ פנימה. ר' אלעזר, שחזר זה לא כבר מקוצק, השמיע באזני בני החבורה את המלים הבודדות שיצאו מפי רבו בשעה שיצא לרגעים אחדים מחדרו. כל אחד התעמק בהם ומצא בהם את אשר נפשו חפצה, משל התכוין הרבי אליו. לאחר שעה ארוכה של התבוננות וכובד ראש פצח ר' אלעזר בשירה „אין עוד מלבדו“ וכולם ענו אחריו. הכפור שלט בכל עוזו ואילו

6 כחודו של מחס, לאליהו כי טוב, עמ' קכח.

7 לפי פנקס ביאליסטוק (עמ' 312) נבנה בשנת תרמ"ג בית המדרש לחסידי קוצק בתרומתה של משפחת סורטקי.

8 אריות, עמ' 73.

הנער מעשיל צמוד לחלון ואזניו קשובות לכל הגה היוצא מפייהם. משהבחין בו ר' אליהו כסוקולקה, אף הוא מחסידי קוצק, תפש בצוארוננו של מעשיל והכניסו פנימה בתוך המעגל. שתיים תמימות ארך הריקוד ומאותה שעה ואילך נמנה כבר מעשיל עם בני החבורה של קוצק והוא עודנו נער צעיר.⁹

עשר שנים לפחות שאב מבארה של קוצק, אולם גם בהיותו שם שאף לדעת ולהכיר דרכי החסידות ומששמע כי בליובאוויטש נובע באר מים חיים ממעינו של האדמו"ר בעל צמח צדק נשא את נפשו לנסוע אליו כדי ללמוד חסידות בדרך חב"ד.

חסידי פולין נהגו להתקשר לרבותיהם המובהקים ולשמור על נאמנות מלאה ואף היתה התנגדות שחסידים יהיו מקושרים לאדמו"רים אחרים, אולם ר' מעשיל, שלמד בקוצק את תורת ההעזה במילי דשמיא, השתמש במדתו זו ושאל מרבו רשות ללמוד תורת החסידות המיוחדת לבית ליובאוויטש. למרבה התמיהה בין מקורביו העניק לו הרבי הזקן את הרשות המבוקשת, בהכירו יפה את ר' מעשיל כי מצא כדי מדתו ולא יוותר על מורשת קוצק.¹⁰

בתום חצי השנה שעשה רבי מעשיל בליובאוויטש, הוא נפרד מהרבי וחזר לקוצק כמו שהיה, חסיד קוצקאי מסור ונאמן. עצמותיו רעדו בהזכירו את הרבי, אם כי שמר אמונים גם לאדמו"ר בעל „צמח צדק“, אשר התבטא כעבור שנים רבות: „חבל שנתתי לחכם הרזים הזה לנסוע מאתנו“.

ואמנם לא בנקל הסכים הלה להוציא מידו את האבן היקרה שהגיעה לידו, אולם בהכירו מאיזה חומר קורץ הלה, לא הוסיף להפציר בו ונתן לו את ברכתו, וכאמור היה ר' מעשיל נאמן עד סוף ימיו לרבו זה. אף התפלל לפי נוסח האדמו"ר הזקן מתוך סידור האר"י, אם כי הוסיף לשמור אמונים גם למחצבתו — קוצק.¹¹

ביום כ"ב בשבט תרי"ט נפטר הרבי הזקן לבית עולמו. מרבית חסידיו הטילו את העטרה על ראשו של תלמידו הגדול רבי יצחק מאיר, הרבי הראשון מגור. ר' מעשיל נוסע אף הוא לגור ומקבל את מרותו המלאה.

יחד עם זאת אין ר' מעשיל מנתק את קשריו עם בית רבו בקוצק. לעתים הוא נוסע לשם, לכבודו של רבי דוד בנו של הרבי הזקן, שהוסיף לנהל שם עדה מצומצמת, אולם גם בפניו הדגיש ר' מעשיל כי הוא נכנע למרותו של רבו הרי"ם מגור.

ביום כ"ג באדר תרכ"ו נפטר רבו, רבי יצחק מאיר בעל „חידושי הרי"ם“. לאחר שבועיים ימים ביום י"ג ניסן, נפטר גם רבו השני רבי מנחם מנדל מליובאוויטש בעל „צמח צדק“, ור' מעשיל מוצא את עצמו מיותם.

י"ג שבתות שהה בהיכלו של רבי יצחק מנסכיו, אולם החלטתו נחושה לעלות לארץ ישראל. דעתו של רבי אברהם מטשעכנוב לא היתה נוחה מיציאתו של ר' מעשיל, אולם רבי יעקב אריה מראדזימין הסכים לנסיעתו, אף הטיל עליו שליחות, ור' מעשיל בעצמו מספר על כך „וטוב להזכיר שם צדיק כי טוב, בשנת תרכ"ט, כשנטלתי רשות ממורי איש האלקים הגאון קודש הקדשים אדמו"ר רבי יעקב אריה זצ"ל, הרבי מעיר ראדזימין, לנסוע לפה, אמר לי, תסע לירושלם ולא תשקוט מהתפלל שם שיבא משיח, קוה אל ה' ושמר דרכו וירוממך לרשות ארץ, בהכרת רשעים תראה“¹², ובמשך ארבעים שנות שבתו בירושלם שקד ר' מעשיל למלא שליחות זו.

9. שם, עמ' 74.

10. מפי נכדו הרה"ח ר' יעקב גלבשטיין ז"ל (להלן — נכדו).

11. אריות, עמ' 71.

12. „משכנות לאביר יעקב“, בהקדמה.

ביום הראשון לפרשת בלק תרכ"ט הגיע ר' מעשיל לארץ, וביום השלישי בשבוע כבר עמדו רגליו מול שריד מקדשנו, וראה אותו בחורבנו. מאותה שעה ואילך נשא עיניו למטרה אשר הציב לעצמו „לאקמא שכינתא מעפרא“, ואשר, כאמור, נצטווה עליה „לא לשקוט ולא לנוח עד שיבוא משיח“¹³.

בעקבות ר' מעשיל הגיעו גם סיפורי הדיבה על חסידי קוצק, ור' מעשיל, כחסיד קוצק יהידי בירושלם, נטה שכמו לסבול ולא וויתר על דעתו. שנים מרובות סבל רדיפות ונגישות, אולם לא איש כר' מעשיל יכנע. עקשנותו זו מנעה הימנו לא במעט את ביציע תוכניותיו שראה בהן חזות הכל, אולם נאמנותו לרבותיו עמדה אצלו מעל לכל. הוא מעביר לירושלם את הדרך המיוחדת של קוצק, שתושבי ירושלם לא הסכימו לה. הללו גוהגים היו להתפלל כותיקין עם הנץ החמה, ואילו ר' מעשיל מתפלל את תפלת השחרית לאחר חצות, שכן אינו יכול להתפנות לתפלתו לפני כן.

אמנם מקדיש הוא את כל יומו לתורה ולתפלה. אינו ישן ביממה אלא כשעתיים, אך בני ירושלם לא יכלו להשלים עם איחור התפלה, ולדרך זו שהונהגה מפשיסחא ואילך, רבו המתנגדים גם בארץ מוצאו.

ועד כמה שהדבר לא יהא מוזר בעינינו הרי ה„מתנגדים“ בירושלם, שהתפעלו מגאונותו והריפותו של ר' מעשיל, השלימו בדיעבד עם הנהגתו¹⁴. מאידך הובעה בקרב כוללות החסידים התנגדות לדרכו המופלאה, אותה התנגדות, לדרך קוצק, שהורגשה בפולניה בחיי הרבי מקוצק, וכמעט שפסקה לאחר מסירת כתר ההנהגה לידי רבי יצחק מאיר מגול בעל „חידושי הרי"ם“, נתלהטה במלא עווה כנגד ר' מעשיל שעלה לירושלם וגם שם המשיך להתנהג בדרכו המופלאה.

תקופה קשה עברה על ר' מעשיל בשנותיו הראשונות לאחר עלייתו, ורק ברבות הימים הכירו כולם בגדולתו ובצדקתו, כי כל מעשיו לשם שמים, ורבים מאלה אשר פגעו בו בראשונה אף ביקשו את סליחתו.

את יסורי ארץ ישראל סבל עד תומם. הוא השתדל לא להנות מקופת הצבור. מיד לבואו ירושלימה פתחה אשתו חנות למכירת לחם, ומזה פירנסה בקושי את ביתה. בנאמנות

13. בהקדמתו לספר „משכנות לאביר יעקב“, ירושלם תרמ"א, הוא מספר „ואחד מן הסעמים אשר נתחזקתי במצוה זו יען כי באתי פעם"ק ח"ו שנת תרכ"ט, יום ג' לסדר מה טובו אהליך יעקב — וקודם ר"ה שנת תר"ל נתעורר בלבי ללמוד מסכת תמיד, ונתחזש אצלי תיכף — כי מצוה זו נוהג בזה"ז, והוא מוסיף לספר שם „וביום ר"ה שנת תר"ל, אחרי התפלה, טרם שיצאתי מביהמ"ד התפללתי לדעת מהמצוה אשר אתחיל להתחזק, והתפללתי שיוירני מתורתו, והיה מונח על השולחן מדרש רבה, ופתחתי, ונפתח פ' צו פ"ט והאיר לעיני המאמר — והבנתי מזה כי הכוונה להתחזק בכבוד בית המקדש, להזליק נרות לפני כותל מערבי, בהתאסף בני ישראל לתפלה שמה בעש"ק, וללמד כן לבני ישראל, ומכ"ש כשנזכה שיהיה שמה בהמ"ד, ועפ"ז נתחזקתי אז בשמחת בית השואבה, להזליק נרות שמה, ונתקבצו בני ישראל שמה, ואמרנו שירים ומזמורים שמה בשיר ורנה, ואז הבנתי רמז שדברי יקום אחרי סוכות, אז למדתי בסי' לקוסי תורה מאדמו"ר מליובאוויטש נבג"מ בפ' פסוק והוא כחתן יוצא מחופתו, ונרדמתי וראיתי בחלום כי נעשה כמו חופה לפני בהמ"ק, ועלה נג החופה על מקום בהמ"ק, ואיק"ץ.

14. בתביעותיו להצבת המשמרות הוא מסתמך על כתבי הגר"א מוילנא בנגלה ובנסתר. אף באגרתו המופלאה של ר' אברהם בנו של הגר"א מצא רמזים לעמדתו (תפלה למשה מט ע"א וכן בוף ע ע"ב), וראה גם בספרנו הגאון החסיד מוילנא, עמ' שפא.

שמרה על פקודתו של בעלה, לא להרויח יותר מכדי פרנסתם בצמצום, ואין כל פלא שעניות ודחקות היו מנת חלקם¹⁵.

ר' מעשיל יושב אוהל הוא. כל היום וכל הלילה הוא יושב בחדרו שחלונותיו נשקפים אל הכותל המערבי ועוסק בתורה ותפלה, אולם שמעו כגאון אדיר, בנגלה ובנסתר גם יחד, מגיע למרחקים. גדולי ירושלים, ובראשם הגאון מבריסק רבי יהושע ליב דיסקין והגאון רבי שניאור זלמן לאדיער מלובלין בעל „תורת חסד“, מתפעלים מגאונותו. עם רבי שניאור זלמן מלובלין אף היו לו מדי שבוע מועדים קבועים, בהם התפלפלו בהלכה, ויש שהלה היה מתייעץ עם ר' מעשיל בשעה שעמד להשיב על שאלה מסובכת הטעונה שיקול דעת¹⁶. בהתאם להדרכת רבו מקוצק התנגד ר' מעשיל לתעניות. בשעה שסיים את תפלת השחרית, והיה זה שעה קלה לפני צאת הכוכבים, היה טועם משהו כדי לא להשלים את תעניתו „את יצר הגאווה שלי לא אפסם בתעניות“ — היה אומר, אם כי מיעט באכילתו והקפדה מיוחדת היתה בביתו, עד כדי כך שאף ביצים שלוקות היו נבדקות על ידו מחשש דם וכו'. מעולם לא נטל ידיו לסעודת קבע אלא כשסיים מסכת, ואף אם לא הספיק לסיים מסכת בסדר למודו, עבר במשך שעה קלה על מסכת תמיד או מדות, שהיו שגורות על פיו, כדי לקיים את מנהגו.

בשערי הקבלה

עוד בימי נעוריו השקיע את מעייניו בלימוד חכמת הקבלה ובארה"ק הגביר פעלים בחכמה זו והעמיד תלמידים הרבה. בירושלים נתן עיניו באותה דירה, שבה התגורר המקובל רבי שלום שרעבי הוא הרש"ש, ואגדות פלאים קשורות בה.

רבני הספרדים, חכמי ורבני ישיבה המקובלים בית א"ל, התפעלו מידיעותיו היסודיות ומבקיאותו העצומה בחכמת הקבלה, שבאה לידי ביטוי גם בספריו. גדולי ירושלים היו מקיימים אתו שעורים קבועים בקבלה, וכמובן שאברכי ירושלים, הצועדים את ראשית צעדיהם בלמודי הקבלה, כגון ר' שמעון צבי הורביץ (לידער), לאחר מכן ראש ישיבת המקובלים שער השמים, ר' יעקב אורנשטין, מקבלים את הדרכתם מפי ר' מעשיל ורואים בו את רבם המובהק בקבלה¹⁷.

אנשי סגולה נוהרים אחריו ודבקים בו. נקיי הדעת מתפללים בבית מדרשו, אם כי לא קל להימנות על מתפללי ה„מגין“. רבי מעשיל בעצמו עובר לפני התיבה. קולו קול אריה ותפילותיו מרעידות כל לב. תפילת לחש בראש השנה עד חזרת הש"ץ, נמשכת כחמש שעות ויותר, ורק לפנות ערב מסיימים את התפילה, ובטרם חשכה יש למהר לקדש, וליטול ידיים לסעודת היום שהיא מצווה, אבל למרות זאת גדל והולך מספר המתפללים בבית מדרשו. פעם אחת בשבוע, בשעת רעוא דרעווין, הוא מנהל את שולחנו נאמניו מתאספים בביתו, ובסעודה השלישית, הנמשכת עד לחצות, משמיע ר' מעשיל רזי התורה ומלהיב לבם של ישראל לאביהם שבשמים¹⁸.

איש פלאים היה האיש. משנוקק מישוהו לישועה, דרכו הראשונה לר' מעשיל. לעתים אף היה מקבל „פתקאות“ מאת הפונים אליו ומזכירם בתפילתו. ביחוד הרבה להתפלל בעד צעירים שעמדו בפני מבחן הצבא, ובמקרה שימצאו בעלי כושר צבאי עלולים היו להיות

15. היכל קוצק, ח"ב, עמ' שנט.

16. מגדולי ירושלים לר' יעקב גליס, ירושלים תשכ"ז, עמ' קנט.

17. מפי נכדו הרה"ח יעקב גלבשטיין ז"ל.

18. אריות, עמ' 82—83.

מגוייסים לשרת בשורות הצבא הנכרי למשך שנים ארוכות ואף להיטמע בין הגויים. רבי מעשיל היה אומר כי במקרים כאלה יש משום הצלת הגוף והנפש גם יחד, ואף מחו"ל פנו אליו בבקשה להזכירם בתפלתו¹⁹. למעלה מששים שנה עברו כבר מיום פטירתו, ועד היום מספרים זקני ירושלם גדולות ונצורות על האיש ועל פעלו.

על משמרת המקדש

צעיר לימים היה ר' מעשיל בבואו לירושלם, בן ל"ד שנה בסך הכל, ומיד בבואו הוא מפתיע את תושבי ירושלם בתביעתו להציב משמרות כהנים לויים וישראלים, שילמדו הלכות קדשים במקום קרוב ככל האפשר לכותל המערבי ולמקום המקדש. תכנית נועזת היתה זו, ועל כן גילה ר' מעשיל את גאונותו בתורה, כדי להוכיח כי מצות שמירת המקדש נוהגת גם בזמן הזה, וחובה מוטלת איפוא על ישראל להציב משמרות סמוך להר הבית, זכר למקדש²⁰.

מעשה ראה את ייעודו בהצבת משמרות לשמירת המקדש, וחלק ניכר מספריו הוקדשו למטרה זו. אף עמד בקשרי הלכה עם גדולי התורה, הרבנים והאדמו"רים בארץ ובחו"ל, ובחילופי מכתבים הכלולים בחלקו השני של ספרו „משכנות לאביר יעקב“, אנו רואים כיצד התייחסו אליו בכבוד והעריכו את גאונותו בתורה, גם אם היו ביניהם שלא הסכימו לדעתו, ולא תמיד יכלו לסמוך את ידיהם על תכניותיו הנועזות.

ארבעים שנות חייו בירושלם עיר הקדש מוקדשים היו להסברת עמדתו, שכן בהצבת משמרות שיהיו מורכבים מכהנים לויים וישראלים, בדיוק כשם שהדבר נהוג היה במקדש, ראה צעד נוסף הכרחי לגאולה העתידה.

כן הוא מרבה להסתמך על דברי רבו בעל „חידושי הרי"ם“, ביחוד בחידושים ופלפולים בבעיות הלכתיות הכלולות בספר „טהרת הקדש“, החלק השני של ספרו „משכנות לאביר יעקב“.

ואם לתכניתו בדבר הצבת משמרות לא היו תומכים רבים, הרי כמה מרבני ירושלם תמכו בתביעתו לאיסור הכנסת הידים לחגוי הכותל, לאחר שר' מעשיל הוכיח על פי הלכה „דכל האסורים מבני ישראל ליכנס להר הבית וכו' אסורים להושיט ידיהם או רגליהם או ראשם וכו' בחורים ובפרצות שיש בכותל המערבי דהר הבית, ויש בזה משום איסור דאורייתא“²¹.

עם דעתו זה הודהו כמה מרבני ירושלם ובכללם הגר"מ אוירבך מקאליש בעל „אמרי בינה“ והגרי"ל דיסקין מבריסק, שהסכמתם נשתמרה בדברי ר' מעשיל ודעתו של האדר"ת רבה של ירושלם בימים ההם, הועלתה על ידו בכתב, תוך שבחים מרובים לר' מעשיל.

19. היכל קוצק, ח"ב, עמ' שטא.

20. משכנות לאביר יעקב ח"א, ירושלים תרמ"א. בין היתר טוען ר' מעשיל כי „לשיטת הרמב"ם והתוס' היו שומרים שלשים כהנים ומאתים ועשר לויים, ולשטת הסמ"ג כל עדת לויים מאתים וארבעים לויים וגם עדה כהנים שלשים כהנים, ועפ"ז יש לנו לתקן עתה שיהיה קיבוץ שלשים כהנים ומאתים וארבעים לויים באגודה אחת, לעסוק בתורה ותפילה, במקום מקודש בירושלם, לשכור בית אחד סמוך למקדש, כל מה שיש יכולת בידינו להתקרב למקדש“ (הקדמה לספרו פתיל תכלת, ירושלם תר"ן).

21. טהרת הקדש, ח"ב, ז ע"ב.

האדר"ת אינו מקבל דעתו של ר' מעשיל בדבר שמירת המקדש בזמן הזה, אך לעצם האיסור להכניס ידים לחגוי הכותל המערבי הזדהה עם עמדתו כדבריו: „לענין איסור הושטת אצבעות בין חורי וסדרי כותל המערבי, צדקו דברי מעכ"ג נ"י, ע"פ מה שבירר לכל הפרטים הנוגעים לזה, שאסור לסמא מבני ישראל להכניס אצבעותיהם שמה, משום איסור ביאה במקצת, וכל ירא וחרד לדבר ה' בודאי יחוש לנפשו, שלא יושיט גם אצבע אחת בין סדקי כותל המערבי, לבל יכשל חלילה בספק איסור תורה" ²².

כדי להבטיח את שמירת המקום העלה ר' מעשיל בשנת תרמ"ח את תביעתו להקים ביהמ"ד ליד רחבת הכותל „כי נמצאו עתה פה עז"ת. מארבע כנפות הארץ, ומתפללים בכל יום לפני כותל המערבי, אך לפי שמתפללים בחוץ בשוק, דעתם מבולבלת בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ע"כ ראוי ונכון שיהיה שם בית המדרש".

לאחר בירור ההלכה קובע רבי מעשיל כי „המקום שבסמוך לכותל הקבוע לתפילה, דינו כדין בית כנסת ולא כדין רחובה של עיר, שמתפללים בו רק לפרקים, בדרך אקראי בעלמא (עיין מגילה כה ע"ב ובשו"ע או"ח סי' קנ"ד) ומתוך כך הוא מסיק כי „מצוה לכבד ולרומם המקום ההוא בכל מה דאפשר, כמו בית הכנסת על כל פנים" ²³.

בנאמנותו סתף אחריו את מקורביו וכן נטו אליו חכמי הספרדים ובתי דיניהם, חכמי ורבני ישיבת המקובלים בית אל וכמה מחברי בית דינו של הרב מבריסק, אולם מאת ה' היתה זאת שלא הצליח להשיג את תמיכתם של רבני העיר הגר"ש סלאנט ובית דינו, וכן לא השלימו ראשי הועד הכללי מרכז הישוב בימים ההם עם תכניותיו, וכך התהלך האיש מגדול לגדול ממוסד למוסד וביקש את עזרתם והם לא נענו לו ²⁴.

ר' מעשיל פנה לעזרתם של נדיבי עם כגון ר' מגדיל רנד וכו', והצליח לגייס סכום של 270 נפוליון זהב, סכום עצום בימים ההם, לשכירת שלשת חצרות המוגרבים מימין לרחבת הכותל, ובתכניתו היה להקים שם שלשה בתי כנסת: שנים לאשכנזים, בנוסחאות אשכנזי והאר"י, ואחד לספרדים. הכסף כבר הופקד בבנק עותומן על שמות הערבים המחזיקין בשלשת החצרות, אולם ברגע האחרון התחרטו הללו ואף ויתרו על ההון הרב שהוצע להם. אף הברון רוטשילד פעל בכיוון זה ולפי השמועה הצליח להשיג את הסכמת השלטונות התורכיים העליונים, אולם משגודע הדבר לראשי עדת הספרדים תבעו הימנו לחדול ממאמצי מחשש להרעת היחסים עם הערבים ²⁵.

שנים רבות נשא ר' מעשיל את עיניו לרכישת שטח רחבת הכותל המערבי על כל הבתים הסמוכים ובתקופה מסויימת ניתן הדבר לביצוע, אולם לא איסתייעא מילתא.

22. טהרת הקדש, ח"ב, ט ע"ב.

23. משכנות לאביר יעקב ירושלם תרמ"א, בפתח דבר (הגליון אשר בידי הושלם ע"י בנו ר' מנדיל לאחר פטירת אביו).

24. ר' דובער שיינין מתלמידי בעל „צמח צדק" אף פנה לבניו של רבו בהצעה „לפי הנשמע יכולים לקנות את הבית חומה, הסמוכה ונשענת לכותל מערבי לצד צפון, אשר שם מקום המשמרות, ובפקודת הממשלה יכולים כעת לקנות לפי הנשמע" (משכנות לאביר יעקב, מן ע"א). בהמשך אגרתו משנת תרל"ו הוא מספר על מסירותו של ר' מעשיל „מיוס בואו לעה"ק ירושלם ת"ו, זה ז' שנים, בכל יום ויום הוא הולך לכותל מערבי ומתפלל שם תפלת המנחה בעשרה, בסטירות נפש ממש, נוסף לזה בכל עש"ק לעת ערב, הוא מדליק נרות הרבה אצל כותל מערבי, ויש לו סעמים הרבה עפ"י דרכי התורה עפ"י נסתר — וכל חפצו ומגמתו לרומם בית אלקים גם בזמן הגלות לעשות משמרות גם בזמן הזה" (משכנות לאביר יעקב, מן ע"א).

25. על הנסיונות לגאולת הכותל והרחבה שלפניו ראה בספרו של הרב מרדכי הכהן הכותל המערבי,

אם לא ניתן לו לר' מעשיל להקים את בית הכנסת ליד הכותל, הוא מקיים את התפילות ברחבה עצמה. הוא אינו גרתע מכל המכשולים ועושה כל אשר ביכולתו, יחידי, בעצם ידיו היה סוחר את המנורות שנועדו להאיר למתפללים ליד הכותל המערבי. עד בואו של ר' מעשיל לא התקיימו תפילות קבועות ליד הכותל, כי אם בעת צרה וכד', ואילו ר' מעשיל הנהיג את התפילות הקבועות ליד הכותל. כל יום היה מתפלל תפילות מנחה ומערב ליד הכותל, ולאט לאט גמלה ההכרה בקרב בני ירושלים שאין להניח את הכותל ביתמותו.²⁶

ביום הכפורים נוהג היה להעמיד מחיצה ואהל להצל על המתפללים ליד הכותל המערבי, ושנים מרובות היה ר' מעשיל בעצמו נוהג לעבור לפני התיבה בראש השנה ויום הכפורים.²⁷ כאמור, עסק בהדגשת חיוב שמירת המקדש גם בזמן הזה, ומאחר שאין אפשרות גישה למקום המקדש עצמו דרש לכבד ולרומם שריד מקדשנו הכותל המערבי, לקבוע שם מגן ת"ח ויראים, שחרית מנחה וערבית, ויעמדו שם על הדוכן, בכל יום לפחות עשרה כהנים, ומצוה להרבות שם בנרות של שמן ששון בעת מקהלות בית ישראל לתפלה.

כן תבע להפעיל „השפעה אצל הממשלה“ להתקין שם מחיצה, בהדגישו „שמצווה לעשות מסך בצד ימין של כותל מערבי. שאנו עומדים שם, כי ראיתי בעיני כי שם בה"כ קבוע של נכרי, הדר שם דבוק לכותל. אוי שכך ראו עיני“, וכך היה טוען, „לפי הנשמע אם נשתדל ע"פ הממשלה, אנו יכולים לעשות שם ג"כ מחיצה של ברזל להבדיל בין קודש לחול, ואוהל מועד מלמעלה, כי עת לחננה, כאשר נשתדל בכל כוחנו לעשות אתערותא דלתתא, כי רצו עבדיך את אבניה“²⁸.

לטיפול חצר שמעון הצדיק

יחד עם תביעתו להצבת משמרות לשמירת המקדש, סמוך לכותל המערבי, פתח בפעולה להציב משמרות באוהל שמעון הצדיק, הכהן הגדול ששימש בכהונה ארבעים שנה, ובקונטרס מיוחד „אור זרוע לצדיק“ הוא מבאר את הצורך „להציב שמה קיבוץ מבקשי ה' בעסק התורה ועבודה תמה, שמה תמיד לא יחשו, בלילות כיום יאירו, בעסק התורה ובעבודה, ולבנות שם סמוך לאהל בית המדרש גדול מפואר, ומקוה בחצר סביב, ובתים קטנים בתוכו מקום ללון ולאכול שם“ והוא מוצא סמוכין לתכניתו בספרי ההלכה והקבלה גם יחד, ואף מוכיח מתוך הספרים הקדושים כי „ע"י אתערותא דלתתא בענין זה יקרב הקב"ה את הגאולה וישלח לנו את משיחו גואל הצדק“²⁹.

עמ' 152—156, ובספרו של הרב שאול שפר הר הבית, עמ' 168—170.

26. ראה אגרתו של ר' דובער שיינין ממוהליב (לעיל הערה 24), ור' מעשיל בעצמו מציין בפתיחה לספרו משכנות לאביר יעקב „זכאן מתפללים דרך קביעות בכל עש"ק, ובר"ח ויו"ט תפלת מוסף, וגם בכל יום ויום אנשי סגולה מתפללים שם, וגם כל ההסון מתפללים שם על כל צרה, והתפללו שם בכל יום שחרית מנחה וערבית, והוא ברשות הממשלה אין מוחה, ואחרי פטירת הצדיק ההוא, נתבטל התמיד שאין מי שיסכור מנין“.

27. ר' יצחק ב"ר שלמה יחזקאל יהודה מזקני ירושלם מספר: „בימי בחורתי הייתי נוהג ביום הכפורים, בין תפלת הבקר למנחה, ללכת לכותל מערבי להתפלל תפלת שלמה המע"ה (מלכ"א ח), שם הייתי מוצא את הרב החסיד הר"ר משה משיל גלבשטין עם חסידים, המתפללים מוסף. לפעמים הייתי מוצא אותם בקריאת התורה, אהל נטוי על ראשיהם מלמעלה, מתוך מקור כותל מערבי עד קיר החצר שממולו, עם שלחנות וארון הקדש, וס"ת וכסאות וספסלים“.

28. משכנות לאביר יעקב ירושלים תרמ"א, פתח דבר (הגליון) אשר בידי הושלם ע"י בנו ר' מנדיל לאחר פטירת אביו).

29. נספח כקונטרס מיוחד לספרו אור לישרים, חידושי קבלה על מסכת פסחים.

על יסוד דבריו על חשיבות הטבילה במקוה ש, הוא תועלת ותיקון גדול, גם להבאים שם לפרקים על איזה שעות, כי הטבילה במקוה מביא לידי כוונה ויראת שמים כידוע, ותנן בפ"ג דיומא דף ל' אין אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור עד שיטבול", התקין מקוה בכניסה לקבר סנהדרין קטנה, כדי שהבאים יוכלו להקדש ולהטהר לפני כניסתם לקברו של שמעון הצדיק.

כאמור, ראה ר' מעשיל את טיפוח התפילות במערת שמעון הצדיק כסניף לפעילותו המרכזית, להציב משמרות לשמירת המקדש, ושני נסים שאירעו לו בימים שבהם סובב בתביעתו על רבני ירושלים להצבת המשמרות, שימשו לו הוכחה על צדקתו.³⁰

שנים מרובות שקד ר' מעשיל על הדלקת נר תמיד במערת קברו של שמעון הצדיק, ושלש פעמים בשבוע היה יוצא לשם עם מנין של עשרה, כדי להרבות בתפלה לישועת ישראל. בני ביתו אחריו המשיכו לטפח את המקום הזה כמקום תורה ותפלה, ועד מלחמת תש"ח, כאשר נחסמה הדרך ונבצר מאתנו לבקר במקום הקדוש, היו נכדיו של ר' מעשיל מקפידים לשמור על נר התמיד במערת שמעון הצדיק.

במלחמתה של תורה

משהגיעה לאזניו השמועה על הנהגת התכלת ע"י האדמו"ר מראדזין יצא ר' מעשיל למערכה בחרב ובחנית, ופרסם ספרו „פתיל תכלת" כדי להוכיח את דעות הפוסקים, ראשונים ואחרונים, נגד הנהגת התכלת בימינו, אף אם ע"י כך נוספו עליו רדיפות מצד תומכיו של הרבי מרדזין והמחזיקים בדעתו.³¹

בימים ההם הצטרף לתומכי התכלת רבי עקיבא יוסף שלזינגר, אף הוא מהחולמים והלוחמים אשר בירושלים, אף הוא שקד להצבת משמרות על קברי הצדיקים, וכן לטפח את התפילות ליד הכותל המערבי, שניהם חתמו על האיסור נגד בתי הספר החפשיים שבאו לחלל את הקדש, אולם ר' מעשיל לא היסס לצאת בחרב ובחנית נגד ר' עקיבא יוסף על דעותיו בזכות התכלת.

ואם לא ידע פשרות במערכה על דעותיו בהלכה, על אחת כמה וכמה שלא הסכים לויתור כל שהוא למשכילים שאיימו אותה שעה על קדושתה של ירושלים. בשאט נפש דחה הצעה שהובאה בפניו ע"י אחד המשכילים להשמיע בפניהם את מדברותיו בחסידות, אם כי הובטח לו תשלום של 5 נפוליונים לכל הרצאה, ובביתו אין כל כי אם דחקות ועוני. „משכיל" ראשי תיבות „כ'ל מ'עשיך י'היו ל'שם ש'מים" — היה אומר, ולא במשכילים אלה על דבר שקר, שכל כוונתם להעביר את בני הנעורים על דעתם ועל דעת קונם.³²

האיר המזרח עד שבתברון

קשר רוחני מיוחד היה בין רבי מעשיל ובין חברון. ארבע פעמים בשנה היה רבי מעשיל יוצא את ירושלים ועושה דרכו לחברון עיר האבות. אוהב את העיר ואהוב על יושביה, שרובם חסידים ואנשי מעשה, ומעלה יתירה לחברון, שאין בה כנסיות נוצריות ומנזרים המרבים בצלצוליהם ומטמאים את האויר.³³

30. בשולי ספרו משכנות לאביר יעקב, הוסיף קונטרס מיוחד „ספר נסים שמעון הצדיק", וננסים הללו הוא רואה מעין הסכמה ששולח הקב"ה על תיקון שמירת המקדש בזמן הזה.

31. הובא לדפוס בירושלים תר"ן, אם כי קונטרסים ממנו החל להפיץ עוד לפני השלמת הספר.

32. מפי נכדו.

כשהיה יוצא לחברון להשתטח על קברי האבות היה מקיים קשרים מיוחדים עם ראשי עדת ישראל בעיר האבות. בידידות מרובה הוא קשור לרבי שמעון מנשה, רבה המקובל של חברון. כן הרבה להשתעשע עם חכמי ורבני הספרדים שהתפעלו מדרכו בעבודת ה' והביעו הערכה לגאונותו בתורה. היו ביניהם שתמכו בתכניותיו הנועזות והיה בכך עידוד מרובה לר' מעשיל במערכה הקשה אשר עמד בה, כשאנשי עירו ומדינתו-הוא לא הבינו לרוחו.

ביראת כבוד הדדית הוא קשור לרבי חיים חזקיה מדיני בעל „שדי חמד“, ששימש כרבה של העיר. הלה אף משבח את ר' מעשיל „אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, והאיר עינינו בהני ספרי דבי רב, המלמד ידיו לקרב במלחמתה של תורה, להגדילה ולהאדירה, וצלל במים אדירים בים התלמוד, להעלות פניני אמרים, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא“³⁴. אותו גאון הגדיל להעריך את רבי מעשיל עד שחיכה שעתיים בפתח ביתו, והוא אז בשנה האחרונה לחייו, זקן ותשוש בכדי להפרד מר' מעשיל, שעלה אז מחברון לביתו בירושלם.

בערוב ימיו

—בראשית שנת תרס"ט נחלש רבי מעשיל, ואם כי אינו כה זקן כפי שהוא נראה, הוא חלש וסובל יסורים. לראשונה בימי חייו נאלץ לנות קצת ביום, אחרי שהוא ממעט בשינה בלילה. את עבודתו עובד הוא כבימים ימימה באש קודש, בדבקות נפלאה, בקדושה ובטהרה. שומר על שיעוריו ועל מנהגיו בראשונה, אך מרמזו למקורביו כי שעתו מתקרבת ובאה, ואחרי תג הפסח הוא כבר מתחיל לדבר על כך בגלוי באזני אנשי ביתו³⁵.

בכל שנות מגוריו בירושלם נמנע מללון מחוץ לחומות העיר העתיקה. בעת חליו נצטווה ע"י הרופאים להחליף אויר ור' מעשיל אינו נענה להם. רופאו של ר' מעשיל ד"ר בופלס, יהודי גליצאי חרד ושלם, הורה לו לרבי מעשיל להחליף את דירתו בעיר העתיקה, ולצאת מחוץ לחומה, מתוך הנחה שחילופי האויר יעזרו לחולה להתגבר על חולשתו.

כששמע זאת אחד ממקורביו של רבי מעשיל, הציע לפניו את דירתו בשכונת „בית ישראל“ החדשה, מחוץ לחומת העיר, ומיד פינה את ביתו והציע לרבו לעבור לשם.

הפעם נענה רבי מעשיל להוראת הרופא. בו ביום עבר לדירתו של אותו מקורב, אולם למחרת היום חזר לדירתו בעיר העתיקה.

ד"ר בופלס שהוזעק אליו פנה אל ר' מעשיל בשאלה „ונשמרתם לנפשותיכם מצות עשה היא“, השיב לו רבי מעשיל „ול להיות ער כל הלילה, לא לישון מאומה במצבי עתה, בכלל ונשמרתם הוא“, וסיפר לו לרופא, כי מיום בואו לירושלם לא לן מחוץ לחומה, וגם הפעם לא יכול היה להירדם שם, בבית ישראל.

ד"ר בופלס, שדאג לבריאותו של ר' מעשיל, העלה שוב הצעה כי ר' מעשיל יסכים לשהות בחברון עיר האבות, ולמרבה הפלא נתקבלה הפעם ההצעה על דעתו של ר' מעשיל, בשמחה רבה, ולמחרת היום יצא את ירושלם בפעם האחרונה בחייו³⁶.

מרגע בואו לחברון החל ר' מעשיל להתכונן עם עצמו לקראת המעבר לעולם האמת, ואף לא היה לו פנאי לקבל את פני חשובי העיר שבאו לבקרו. ביום כ"ד במרחשון תרס"ח החזיר ר' מעשיל את נשמתו ליוצרה בקדושה ובטהרה, ובו ביום הובא למנוחות עולמים

33. אריות, עמ' 30.

34. טהרת הקדש, ח"ב, כג ע"א.

35. היכל קוצק, ח"ב, עמ' שעב.

36. אריות, עמ' 86.

